

Розділ I.

Важлива політична подія

Тільки-но вщухла злива, а сонце вже прозирило крізь поріділі хмарини, відкидаючи несміливі ламкі промені на вулиці, будинки й сади столиці Лавранії. Напоєне вологою місто засяяло під сонячними променями: пилюку прибило до землі, повітря стало прохолоднішим, зелене листя дерев зробилося яскравішим, неначе випромінювало вдячність дощу, адже це була перша злива після нестерпної літньої спеки, що провіщала початок чудової осінньої пори, завдяки якій столиця Лавранії стала рідною домівкою для малярів, інвалідів і сибаритів.

Утім, навіть зливі було не до снаги розігнати натовп людей, що зібрався посеред величезного майдану під стінами парламенту. Дощ став жаданим гостем, однак і він не змінив настрою людей, на обличчях яких відбивались тривога й роздратування. Люди змогли до рубця, проте це аж ніяк не остудило деяких гарячих голів. Ймовірно, відбувалося щось таке, що могло мати надзвичайно важливі наслідки. Розкішна будівля, де зазвичай збиралися народні обранці, здавалась похмурою у своїй величчі, попри те, що її фасад прикрашала ліпнина у вигляді військових трофеїв і статуй, вирізьблені ще в давні часи людьми, які глибоко шанували мистецтво. Біля підніжжя велетенських сходів розташувався загін уланів республіканської гвардії, а чималий підрозділ піхотинців охороняв велику територію біля входу. Позаду військовиків стояли пересічні люди, що доповнювали загальну картину. Вони скупчилися на майдані й на прилеглих ву-

лицях, повидирались на численні пам'ятники, що уособлювали собою славу й гордість Республіки і були споруджені на честь давніх героїв. Їх обліпили так щільно, що ті здавалися величезними людськими постатями. Деякі з глядачів опинились навіть на деревах, інші ж визирали з вікон, спостерігали за подією з дахів будинків і з вікон адміністративних закладів. Натовп людей був гігантською збудженою масою, що нетерпляче хилиталася, немов розбурхане море. Нестримні почуття заволоділи масами, наче їх накрило штормовою хвилею. То тут, то там хтось із натовпу ставав навшпиньки і палко й пристрасно звертався до тих, хто міг почути його голос. Заклики й вигуки підхоплювались тисячами людей, які не чули слів, проте намагались якось виплеснути свої почуття.

То був великий день в історії Лавранії. Впродовж довгих п'ятьох років після громадянської війни люди зазнавали приниження з боку авторитарного режиму. Той факт, що уряд був сильним, а ще пам'ять про безладдя в минулому справили глибокий вплив на свідомість більш розсудливих громадян. Однак принижені не могли не ремствувати. Було чимало таких, які зі зброєю в руках підтримували опозицію, однак зазнали поразки в тривалій боротьбі, що закінчилася перемогою президента Антоніо Молари. Деякі були поранені або втратили майно, деякі знемагали у в'язницях, у багатьох загинули друзі й рідні. Такі до останнього подиху безкомпромісно виступали проти війни. Уряд почав переслідувати своїх непримиренних ворогів, і в країні запанувала жорстока й безжальна тиранія. Давню конституцію, яку так високо цінували і якою пишались громадяни, було розтоптане. Президент, якому скрізь ввижались підбурювання до заколотів, відмовив народу в праві висувати своїх представників до палати, що впродовж багатьох віків вважалась надійною опорою прав і свобод людини. Відтак, невдоволення наростало що не день рік за роком. Народна

партія, що на початках налічувала лише кілька членів, які віділи після поразки у війні, поступово зростала кількісно, перетворившись у найчисленнішу і найпотужнішу силу в країні, і, нарешті, з її середовища вийшов лідер. Заворушення тривали по всіх усюдах. Охоплені тривогою маси мешканців столиці непохитно обстоювали ідею виступу проти влади. Демонстрації проходили одна за одною, відбувалися заколоти, ознаки невдоволення виявлялися навіть в армії. Зрештою президент зважився піти на поступки, і було оголошено, що першого вересня будуть надруковані виборчі бюлетені й люди матимуть можливість висловити свої побажання і думки.

Ця обіцянка заспокоїла більш мирно налаштованих громадян. Екстремісти ж, опинившись у меншості, змінили свою риторику. Уряд, скориставшись слушною нагодою, заарештував найагресивніших лідерів. Ті ж, що брали участь у війні й повернулись із заслання, щоб узяти участь у повстанні, втекли за кордон, рятуючи свої життя. Ретельні пошуки зброї закінчилися тим, що деяких очільників повстання було заарештовано. Європейські країни, які з цікавістю й хвилюванням спостерігали за цим політичним барометром, сповнювались переконанням, що уряд бере гору. А тим часом люди мовчки і зі сподіванням очікували від правителів виконання обіцянок.

Нарешті настав довгоочікуваний день. Урядовці провели належну підготовку до скликання сімдесятьох тисяч чоловіків — виборців, які мали віддати свої голоси. Як і було прописано, президент особисто підписав відповідний указ про скликання вірнопідданих громадян на вибори. Бюлетені для голосування мали переслати до різних виборчих дільниць міста й до провінцій і ті, що згідно з давнім законодавством мали право голосу, діставали можливість висловити своє ставлення до діянь того, кого популісти щиро ненавиділи і називали диктатором.

Саме такої миті очікувала юрба. Хоча час від часу лунали підбадьорливі вигуки, переважна більшість людей чекала мовчки. І навіть коли президент пройшов до будівлі сенату, люди стримувались і не вигукували; їм здавалося, що він ось-ось зречеться влади, і це робило його майже невинним у всіх попередніх гріхах. Були сподівання на те, що закони, освячені часом, відновлять і повернуть з давніх-давен шановані права, а демократичний уряд знову переможно утвердиться в Лавранії.

Раптом угорі на сходах, на очах усіх людей, постав молодий чоловік у недоладному вбранні і з червоним від хвилювання обличчям. Це був Море, один із членів муніципальної ради. Люди одразу ж упізнали його і зустріли схвальними вигуками. Багато тих, які не бачили його, підхопили ці вигуки, що прокотилися відлунням по усьому майдану. У такий спосіб люди висловлювали йому свою підтримку. Він же сам завзято жестикулював, але його слова, якщо він взагалі щось говорив, потонули у шумі. Другий чоловік — хтось із супроводу — квапливо вийшов слідом за ним, поклав руку йому на плече і почав щось говорити до нього з серйозним виглядом, а потім потягнув його за собою у тінь біля входу до приміщення. Натовп продовжував радісно гомоніти.

З дверей вигулькнула третя постать — стариган у формі муніципального службовця. Він рушив, а радше пошкандибав сходами вниз до екіпажа, що підкотив зустрічати його. Зусібч почувлися вигуки схвалення: «Годой! Годой! Браво, Годой! Захисник народу! Ура! Ура!»

То був мер, один із найвпливовіших і найшанованіших членів партії Реформ. Він сів у карету і проїхав відкритою ділянкою майдану, яку охороняли військові, до людського натовпу, що шанобливо розступився, звільняючи йому дорогу і продовжуючи захоплено вигукувати.

Екіпаж був відкритий і всі помітили, що старий чоловік болісно сприймає те, що відбувається. Він зблід і міц-

но стиснув губи — на обличчі застиг вираз горя і гніву. Усе його тіло здригалось від ледве стримуваних емоцій. Натовп людей вітав його оплесками, та майже одразу стало помітно, як він змінився зовні й тепер здався геть нещасним. Люди обступили його екіпаж й почали вигукувати: «Що трапилось? Чи все гаразд? Кажі, Годою, кажі!» Та він не звертав на них уваги і, тремтячи всім тілом від хвилювання, звелів кучерові їхати швидше. Люди розступались неквапом, похмуро, в задумі. Наче їм тепер належало приймати якесь доленосне рішення. Трапилось щось неприємне, непередбачуване, небажане, і тепер їм кортіло знати, що саме.

І ось тоді-то почали поширюватися якісь неймовірні чутки. Президент відмовився підписувати укази; він вчинив самогубство; війська дістали наказ стріляти; вибори не відбудуться; Савролу заарештували — схопили просто в приміщенні сенату, сказав один, ні, вбили, уточнив інший. Гомін натовпу переріс у глухе безладне ремствування, а за мить — у хвилю наростаючого гніву.

Аж тут і відповідь не забарилася. На майдані стояв один будинок, що відокремлювався від палати представників вузькою вулицею, куди військові не пропускали нікого, за винятком транспорту. На балкон цього будинку знову вийшов молодий чоловік, член муніципальної ради Море, і його поява викликала шквал нелюдських тривожних вигуків серед величезного натовпу. Море підняв руку, закликаючи людей до спокою, і за мить його слова вже могли почути ті, що стояли ближче до нього.

—...Вас зрадили... нечуваний обман... розбито доценту надії, що ми їх плекали... усі наші зусилля були марними... нас ошукали! Ошукали! Ошукали!

Уривки з його палкої промови були почуті у самій гущавині збудженої юрми, і саме тоді він вигукнув слова, які почули тисячі людей, а ще тисячі повторили їх: «Реєстр громадян зіпсовано і прізвища понад половини виборців викреслено зі списків. О народе Лавранії, ти повинен це знати!»

На мить запала тиша, а потім почувся несамопитий стогін, в якому вчувалися лють, розчарування й рішучість сили-силенної людей.

Тої ж миті, як президентський екіпаж з четвіркою коней у супроводі форејторів, одягнутих у лівреї республіканців, а також ескорту уланів, рушив до підніжжя сходів, з будівлі парламенту з'явилася помітна фігура. То був чоловік у напрочуд гарному блакитно-білому однострої генерала армії Лавранії. У нього на грудях сяяли золотом ордени й медалі, а його розумне й мужнє обличчя випромінювало спокій. Він зупинився на хвилику, перш ніж спуститися сходами до екіпажа, немовби хотів дати можливість натовпу свистіти й вигукувати досхочу. Він спокійно вів розмову зі своїм супутником, міністром внутрішніх справ сеньйором Луве. Раз чи двічі він показав рукою на шаленіючий натовп, а потім почав повільно спускатися сходами. Луве хотів було супроводжувати його, та почув ревіння натовпу і згадав про невідкладні справи в сенаті, тож його супутник продовжував іти самодин. Солдати приготували зброю. Люди розлютовано лементували. Офіцер-вершник, що незворушно сидів на коні, схожий на якусь безжальну машину, віддав наказ своєму підлеглому. Кілька підрозділів піхотинців почали просуватися від бічної вулиці праворуч од будівлі парламенту і шикуватись в одну шеругу в тій частині майдану, яку вже частково захопив натовп.

Президент сів у екіпаж, який одразу ж рвонув з місця, а поперед нього жваво мчав загін уланів. Щойно екіпаж підкотив до краю відкритої ділянки, натовп рішуче посунав уперед, та президентська охорона вже була тут як тут.

— Відійдіть назад! — гарикнув офіцер, однак на нього не звернули ані найменшої уваги.

— Ви відійдете чи нам доведеться відсунути вас? — хрипко вигукнув офіцер.

Проте натовп навіть не зрушив з місця.

— Шахрай! Зрадник! Брехун! Тиран! — летіло з юрби, і ці слова супроводжувались такою брутальною лайкою, яку навіть незручно наводити тут.

— Поверніть нам наші права, це ви їх украли!

І цієї миті хтось позаду натовпу вистрілив з револьвера у повітря. Цей постріл справив на всіх враження удару блискавки. Улани залишили свої позиції і рвонули вперед. Вигуки жаху й люті залунали звідусіль. Люди бігли, переслідувані вершниками; декотрі падали на землю і були затоптані на смерть; інших збивали з ніг і калічили коні, а декого кавалеристи прохромлювали списами. Це було жахливе видовище. Ті, що стояли позаду, жбурляли камінням, дехто стріляв з пістолетів навмання. Тільки президент залишався незворушним. Стрункий і незламний, він споглядав усю цю різанину, як дивляться люди на коней під час перегонів, коли ставки ще не зроблено. Йому збили капелюха, і цівка крові, що стікала по щоці, свідчила про те, що хтось поцілив у нього каменюкою. Впродовж кількох миттєвостей здавалося, що його гризуть сумніви. Натовп міг би кинутися на штурм екіпажа і роздерти його на шматки! Але ж були й інші, приємніші способи померти. Та завдяки дисципліні військовиків усі труднощі пощастило здолати, і сталося так, що витримка цієї людини змусила його ворогів скоритися — натовп відступив, продовжуючи свистіти й тюкати.

Тим часом офіцер, який керував діями піхотинців по під стінами парламенту, стривожився через натиск купи людей, що кинулись до екіпажа президента, і вирішив відволікти натовп.

— Нам доведеться відкрити по них вогонь, — доповів він майору, який стояв зовсім поруч.

— Чудово! — відповів майор, — це дозволить нам завершити наші експерименти з прориву крізь натовп. До-